

Диана Иванова

СВЕДЕНИЯТА ЗА ДИОМЕД И ЛИКУРГ В ГРЪЦКАТА МИТОЛОГИЯ

В изложението си правя някои наблюдения върху елинските митографски сведения за тракийските владетели Диомед и Ликург и по-специално върху данните за тяхната смърт.

Поради оскъдните и понякога противоречиви сведения в писмената традиция, трябва да се отнасяме с максимална предпазливост при анализа им, особено пък що се отнася до митографските сведения.

Т. нар. тракийска митология е дълбоко свързана с елинската култура, така че епитетът „тракийска“, който се среща в изложението ми, няма ясно етническо значение. По-скоро става въпрос за сведения за траките в елинската митология.

Героичните фигури, попадащи в тракийския митологичен кръг, според Б. Богданов (Богданов, 1991, 96) са доста неясни. Ако те се типологизират въз основа на централния им мотив, биха се оформили два основни типа – героят-цар, който извършва нечестива постъпка и предизвиква гнева на боговете и героят-гадател, певец и чародеец. Диомед и Ликург, според мен, са от първия тип. И при единия мит, и при другия се третира проблемът за прегрешението, обидата към боговете и съответното наказание. И двамата владетели, според едни от версиите на античните автори, биват разкъсани от коне. В изложението на тезата си ще се опитам да докажа дали това е случайност, или закономерен процес, който има такава религиозна роля.

Според мен, митовете за Диомед и Ликург говорят, че до и след Троянската война, жени, изпълнявайки религиозен ритуал, в образа на кобили, разкъсват на парчета царя-жрец в края на неговото царуване. В исторически времена ритуалът се изменя и царете умират, влачени по земята от колесница с впрегнати в нея коне, както показват митовете за Хиполит, Лай и Хектор и др.

Диомед

Той бил син на Арес и Кирене, както и цар на бистоните при Абдера. Легендата го свързва с осмия подвиг на Херакъл. За него пръв споменава Пиндар (Pind. Incert Fr. 169a. 9). Еврипид в Алкестида разказва за намерението на Херакъл да открадне колесницата на цар Диомед със запргнатите в нея четири коня (Eurip. Alc. 483–86). По-подробно за осмия подвиг на Херакъл ни разказва Псевдо-Аполодор: Диомед предвождал войнствените бистони, а кобилите му всявали ужас в цяла Тракия, защото той ги хранел с човешко месо (Pseudo-Apoll. II, 96, 1). В някои от версиите на мита те са жребци, а не кобили, които се наричат съответно Podar(g)us, Lampron, Xantus и Dinus (Higinus, Fab., 30, 9, 3–4).

След като пристигнал в Тракия, Херакъл откраднал кобилите и оставил своя любимец Абдер, син на Хермес, да ги пази на брега. Той самият се върнал с другите си приятели, за да се сражава с бистоните. В сражението те били победени, сам Диомед убит и даден на кобилите да го разкъсат, а тях Херакъл отвел при цар Евристей в Тиринт (Diod. Sic. IV, 15, 3, 1–9; Pseudo-Apoll. II, 96–97). В битката загинал (или пък бил разкъсан от кобилите) и приятеля на Херакъл Абдер, откъдето и градът бил наречен на негово име. В негова памет в историческата епоха се устройвали атлетически състезания с погребален характер. Те включвали всички известни състезания, освен надбягването с колесници, понеже Абдер бил погубен от кобилите (Servius, Коментари към Енеида, Вергилий, I, 752). Според Вергилий пък, Хиполит също бил разкъсан от коне и затова те били отстранени от свещения лес на Диана както и от храма ѝ (Verg. Aen. 7, 761, 789). Хеланик е първият, който споменава за сина на Хермес – Абдер, приятел на Херакъл, който бил разкъсан от кобилите на Диомед, както и за основаването на град Абдера (STEPH. BYZ. Hell. fr. 105 – volume Jacoby F1a, 4, F). В покъсните автори (Pom. Mela, II, 29; Solin, X, 1–11) митът е променен и Абдера се посочва като сестра на Диомед.

След като основал Абдера, Херакъл взел колесницата на Диомед, впрегнал в нея кобилите, които дотогава не търпели юзди и камшик, и се отправил към Евристей, който ги посветил на Хера и ги пуснал свободно да се скитат из планината Олимп. Накрая те били разкъсани от дивни зверове. (Pseudo-Apoll. II, 96–97). Според друга версия, техни потомци съществували и по време на Троянската война, и дори по времето на Александър Велики (Diod. Sic. IV, 15, 3, 1–9).

От митологията са ни известни няколко героя с името Диомед. Според Г. Михайлов, Диомед, царят на Аргос, един от главните герои на

Илиада, не е свързан само с троянския цикъл. Неговите подвизи, както и цялото гръцко предание, говорят за фигура, известна в една много широка област през микенската епоха и от нея едва ли може да се отдели „тракийският“ Диомед. Едва по-късно гръцката митология го е отделила от „Омировия“ Диомед и е направила от него тракиец (Михайлов, 1972, 207).

Сравнително късното третиране на мита за Херакъл и конете на Диомед, според Леви-Строс, показва създаването на мита в годините на колонизацията, наложено от борбата за основаването на града и гръцките претенции (Леви-Стросс, 1985, 76–88).

Ликург

Според сведенията у Омир, Ликург, син на Дриас, преследвал с остен кърмачките на лудувания Дионис в „свещения Нисейон“. Те хвърлили своите тирсове, а Дионис, уплашен, се гмурнал в морските дълбини, където Тетида го приютила в скута си. За наказание Зевс ослепил Ликург и той наскоро след това умрял. (Ном. II, 6, 130–140). По-късно митът бил украсен и променен на някои места: Ликург станал цар на едоните, а Дионис, обиден от отношението му към него, му вдъхнал лудост и той посякъл сина си Дриас, смятайки, че подрязва лоза. Още не дошъл на себе си той отрязъл носа, ушите, ръцете и краката на сина си. Цялата тракийска земя станала неплодна. Тогава Дионис, излизайки от морето, казал, че земята няма да роди, докато Ликург не умре. (Sophoc., Antig. 955–965; Strabo, 10, 3, 16; Pseudo-Apoll. 3, 34–35¹) Самите едони отвели царя си на планината Пангей, където той бил разкъсан от диви коне на части, което напомня смъртта на Диомед. Според Ал. Фол това станало, за да върне земята плода си на неговите поданици (Фол 1997, 238). В друга версия, разказана от Диодор Сицилийски, земите на Ликург са локализиращ при Хелеспонта. Дионис преминал от Азия в Европа и се сприятелил с Ликург. Той се опитал да нападне вакханките, но богът го победил, ослепил а след това го разпънал на кръст. В този вариант на мита династията на Ликург е свързана с родословието на Орфей, защото в разпратата между двамата се намесва Харопс, на когото Дионис предал познанията на мистериите. От него се родил Оеагър, бащата на Орфей (Diod. 3, 65, 4–7). Добре се вижда, че представянето на Ликург като цар на едоните е по-близо до традицията, която е поставена у Омир и спазена у Софокъл, Страбон и Аполодор. Митът у Диодор, според Ал. Фол, е представен в една късна обработка и е свързан с легендарната генеалогия на Орфей (Фол 1972, 42).

Тук ще изложим само някои предположения защо точно коне (кобили) разкъсват Диомед и Ликург и защо те умират по този начин. Известно е, че конят в индоевропейската представа е свързан с царския култ и неговото отнемане е символизирано с победа над врага и завладяване на царската власт (Попов 1986, 113 сл.). Херакъл убива Диомед за коне. За коне, подарени на Лаомедонт от Зевс, той воюва срещу Илион (Hom., II., XIV, 250). За квадригата на Резус Диомед нахлува в тракийския лагер и убива предводителя на траките (Hom., II., 468–501). Страбон свидетелства, че друг Диомед, известен като основател на колонии по източното италианско крайбрежие е получил като жертва бял кон от венетите (Strabo, Geogr., 5, 1, 9). Тези сведения са основание да твърдим, че човекоядните коне на Диомед са били достатъчен повод на Херакъл, който по принцип изпълнява цивилизаторски мисии, да воюва срещу бистоните².

От друга страна, обаче, опитомяването на диви коне вероятно е било част от обряда при встъпването във власт на владетеля в някои области на Гърция³. Ритуалният бой на царя-жрец с диви животни се среща и в Мала Азия, Вавилон и Сирия, като всяко животно символизира определено време в годината. Така например, дъщерята на Ехидна Химера, която героят Белерофон убива, на едно хетско изображение е показана като символ на трисезонната свещенна година, като лъв, означаващ есента, коза – лятото и змей – зимата (Грейвс, 1999, 289–291). След като убие тези зверове, царят придобива власт за годината, в течение на която царува.

Тук, обаче, ритуалният мит е обединен най-вероятно с легендата за Херакъл, който, след като побеждава бистоните и опитомява кобилите, завършва с обичая, според който жени в екстатично състояние, скрити под маските на кобили, преследват и убиват царя-жрец в края на неговото управление. Подобен случай предава и митът за Пентей (Eurip. Bacch.; Theocritus, Idil., XXVI; Ovid., Metam. III, 514–692).

По-късно ритуалът навярно се изменя и царете умират, влачени по земята от квадриги, както в митовете за Хиполит (Eurip., Hippol 1193 sq; Paus., 2, 32, 3; Ovid. Fasti., 3, 265; 6, 744), Оеномай (Apol. 3, 111; Apol. Rod., I., 752; Paus., VI,20), Хектор (Hom. II. XXII, 395–405) и други. Отсъствието на съревнование с колесници на погребалните игри в Абдера свидетелстват за забрана на тази видоизменена форма на жертвоприношения.

Причината, поради която царете биват разкъсани можем да търсим в митът за Ликург. Както вече казахме и той е разкъсан от коне, за да възстанови плодородието на земята (Фол 1997, 238). Ако жертвата е приношение, както легендата за Ликург предполага, чрез което земята трябва

да върне плода си на неговите поданици, причината за разкъсването му символично цели, по-бързо и по-нашироко тези части от царя да оплодят неплодородната земя, подобно на митовете за Адонис, Атис и Озирис. Освен това, в раната вазопис в качеството си на спътници на Дионис са изобразени хора, облечени като коне (Грейвс, 1999, 124). Така Ликург, който се осмелил да се възпротиви на Дионис, е разкъсан на части от диви коне, т.е. от последователки на Дионис или, според В. Лозанова, от момчета⁴, облечени в женски дрехи с глави на кобили. Владетелят на бистоните е застигнат от същата участ, която по-рано постига Дионис (Eurip. Bacch. 99, 102; Diod. Sicul. III, 62). Според единствения сигурен съхранен фрагмент от трагедията „Bassarae“ на Есхил (част от трилогията „Lycurgia“) у Ератостен (Aesch. Tetralogy 10, V, 83a = Eratost., Cat., 24, p. 29), Орфей като не желаел да отдава почит на Дионис като на бог, бил разкъсан от менадите на планината Пангей, където всяка сутрин се изкачвал, за да посрещне слънцето.

Трябва да се отбележи, че владенията и на Диомед, и на Ликург се локализируют в долното течение на река Нестос (дн. Места), т.е. много близо до планината Пангей, където изрично е споменато, че владетелят на бистоните е разкъсан от диви коне. Така се стига до заключението, че в тази област може би са битували мито-ритуални представи, свързани с някакъв празнично-обряден цикъл. С течение на времето в празничните ритуали се напласяват различни елементи, които могат да внушат сложно преплитани идеи. Известно е, че обредната практика на човешкото жертвоприношение спада към най-древния мито-ритуален комплекс. Тя, от своя страна, внушава идеята за преход в годишния аграрен цикъл, което би могло да бъде и космогонично насочено.

БЕЛЕЖКИ

¹ Λυκούργῳ δὲ μανίαν ἐνεποίησε Διόνυσος. ὁ δὲ μεμηνῶς Δρύαντα τὸν παῖδα, ἀμπέλου νομίζων κλῆμα κόπτειν, πελέκει πλήξας ἀπέκτεινε, καὶ ἀκρωτηριάσας αὐτὸν ἐσωφρόνησε. τῆς δὲ γῆς ἀκάρπου μενούσης, ἔχρησεν ὁ θεὸς καρποφορήσειν αὐτήν, ἃν θανατωθῆ Λυκούργος. Ἦδωνοὶ δὲ ἀκούσαντες εἰς τὸ Παγγαῖον αὐτὸν ἀπαγαγόντες ὄρος ἔδησαν, κάκει κατὰ Διονύσου βούλησιν ὑπὸ ἵππων διαφθαρεῖς ἀπέθανε.

² Разбира се, трудно би могло да се каже, че митът за конете на Диомед отразява контакти от времето на бронзовата епоха, след като най-ранните изображения на мита са от последната четвърт на VI в., а писмените сведения – от първата половина на V пр. Хр., когато е основан и град Абдера и от за втори

път, след като вече веднъж е имало основан град там от преселници от Клазомена (Herod. I, 168; Фол. Ал., 1972, 41 сл.). Все пак обаче той може да се основава на по-ранни устни предания.

³ Виж мита за Белерофон и опитомяването на Перас (Plut. Mul. Virtut, 248, A, 4; Paus. 2, 1, 4; 2, 3, 5; Diod. Sic. 6, 9, 1)

⁴ **Лозанова-Станчева, Ваня.** Мито-ритуалният комплекс на тракийските котитии. С., 1993, с. 50–70.

BIBLIOGRAPHY

1. **Apolonius Rhodius**, Argonautica, TLG
2. **Apollodorus – Pseudo**, Bibliotheca, TLG
3. **Diodorus Siculus**, Bibliotheca historica, TLG
4. **Euripides**, Alcestis, TLG
5. **Euripides**, Bacchae, TLG
6. **Euripides**, Hippolytus, TLG
7. **Hellanicus**, Fragmenta, TLG
8. **Homerus**, Ilias, TLG
9. **Ovidius**, Metamorphoses, TLL
10. **Pausanias**, Graeciae descriptio, TLG
11. **Pindarus**, Fragmenta, TLG
12. **Plutarchus**, Mulierum virtutes, TLG
13. **Pomponius Mela**, De Chorographia, TLL
14. **Servius**, Comment. In Vergil., TLL
15. **Sophocles**, Antigone, TLG
16. **Strabo**, Geographica, TLG
17. **Theocritus**, Idyllia, TLG
18. **Vergilius**, Aeneis, TLL
19. **Богданов, Б.** Орфей и древната митология на Балканите. С., 1991.
20. **Грейвс, Р.** Мифы древней Греции. Т. 1-2. М., 1999.
21. **Леви-Стросс** Как умирают мифы. – Зарубежные исследования по семиотике фольклора. М., 1985.
22. **Лозанова-Станчева, В.** Мито-ритуалният комплекс на тракийските котитии. С., 1993.
23. **Михайлов, Г.** Траките. С., 1972.
24. **Попов, Д.** Конят и колесницата в тракийската царска идеология – ИБИД 38. С., 1986.
25. **Фол, Ал.** История на българските земи в древността до края на III в. пр. Хр. С., 1997.